

УДК 159.922.4:316.362(540+477)

Кумар Б.,

аспірант кафедри практичної психології Інституту людини

Київського університету імені Бориса Грінченка

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ В ІНДІЙСЬКІЙ СІМ'І

У статті розкривається необхідність вивчення такого малодослідженого явища як психологія сім'ї Індії. Обґрунтовується актуальність крос-культурних досліджень психології сім'ї та сімейного виховання. Наводяться дані про актуальне становище сімейних інститутів Індії та України на фоні глобалізаційних процесів.

Ключові слова: *крос-культурне дослідження; порівняльна психологія; психологія сім'ї; психологія; сім'я.*

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Україна не може залишатись осторонь світових процесів, які не зважають на юридичні або етнічні кордони. Саме тому існує необхідність в широкому колі розробок та проектів в різних галузях сучасного життя. Індія містить в собі великі перспективи для дослідження вітчизняною гуманітарною наукою. У сучасній психології вивчення психологічних особливостей сімейного середовища та виховання в Індії представлено в невеличкій кількості досліджень. Проте саме Індія з її історичною спадщиною може розглядатися як одна з колисок психологічної думки на рівні з західною цивілізацією.

Психологічне дослідження індійської сім'ї представляється цікавим разом з можливостями крос-культурного порівняння особливостей психології сімейного виховання в індійській та українській сім'ї. Це в свою чергу дасть можливість для збагачення пізнання та розуміння психології сім'ї в Україні та Індії. Актуальність же дослідження саме сімейної психології зумовлено кризою, в якій перебуває інститут сім'ї в Україні. Криза позначається в кількісних (зменшення показників народжуваності дітей, значна кількість розлучень, проблемних сімей) та якісних (трансформація суспільних та сімейних цінностей, ослаблення виховної функції сім'ї, психологічні проблеми членів сім'ї тощо) показниках.

Аналіз наукових досліджень. На сьогодні в психології існує низка наукових досліджень щодо тематики сім'ї та сімейного вихован-

ня. Серед цих матеріали роботи зарубіжних та вітчизняних науковців (Андреева Т.В., Абраменкова М.Е., Азаров Ю.П., Аккерман Д., Антонов А.І., Афанасьєва Т.М., Балл Г.А., Бем С., Бендлер Р., Берн Ш.М., Бондарчук О.І., Борисенко Ю.В., Буянов М., Варга А.Я., Віннікот Д.В., Гіппенрейтер Ю.Б., Говорун Т.В., Гопанчук В.С., Гребенніков І.В., Дружинін В.Н., Ільїн В.А., Кон І.С., Кряжева І.К. Фройд З., Фромм Е., Еріксон Е., Юстицкіс В.В. та інших). Аналіз психологічної літератури виділяє наступні напрями дослідження: це взаємодія дітей та батьків (взаємодія між поколіннями, сімейне виховання); стосунки між шлюбними партнерами (стосунки на різних етапах сімейного життя, динаміка взаємин, конфлікти у подружжі, кризові періоди та ресурси сім'ї у їх подоланні); дослідження нетипових сімей (порівняння громадянського шлюбу з традиційним, різновікові шлюби, проблемні сім'ї тощо); сім'я як цілісна система (порушення поведінки, психологічні, психосоматичні проблеми когось із членів сім'ї як функція внутрішньосімейної взаємодії); сім'я як соціальний інститут (функції ретрансляції соціальних цінностей, настанов, передача соціокультурного досвіду, етнопсихологічні особливості сімей); сучасні трансформації інституту сім'ї (статеворольова демократизація, поступовий перехід від патріархату до біархату, зміна домінуючих функцій сім'ї). Інформація про сім'ю в Індії представлена в першу чергу матеріалами з аналізу літературної спадщини, такої як Веди та великі епічні поеми «Махабхарата» й «Рамаяна». Проте існують сучасні дослідження індійської сім'ї у рамках спільного науково проекту Індії і США, що були опубліковані під редакцією професора Дасгупта С.

Формулювання мети та завдання статті. Метою статті є розгляд основних тенденцій розвитку сучасної індійської та української сім'ї в контексті актуальності дослідження української психології.

Виклад основного матеріалу. Серед дефініцій сім'ї, які враховують критерії відтворення населення і соціально-психологічної цілісності, привертає таке визначення поняття «сім'я»: «сім'я — це історично конкретна система взаємин між подружжям, між батьками і дітьми, як малої групи, члени якої пов'язані шлюбними або родинними відносинами, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю та соціальною необхідністю, яка обумовлена потребою суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення» [4, 50].

М. Мукхерджі вважає, що сім'я розглядається сучасними дослідниками в якості основного інституту людського суспільства. Це відбувається тому, що сім'я відповідає основній потребі виживання, сприяючи адекватному біологічному функціонуванню її членів; сім'я підтримує

цикли відтворення і соціалізації нових членів суспільства; сім'я створює соціально санкціонований простір для міцних міжособистісних відносин; також сім'я сприяє соціальній згуртованості та створенню місця для відпочинку [8].

Сьогодні від сім'ї очікують забезпечення особистісної реалізації та усамітнення, що на рівні моралі означає перехід від акцентування на обов'язках та відповідальності до прав та винагороди в сімейній сфері. Проте сім'я як система, суспільний інститут переживає сьогодні своєрідну «вікову кризу»: відбувається перехід сім'ї як системи, що функціонує, на якісно інший рівень. В XXI столітті сім'я в Індії та Україні підключилась до глибоких зрушень в структурі сімейного життя, відносинах між її поколіннями та гендерних відносин. У певному сенсі, ці зрушення подібні до інших, що відбуваються по всій земній кулі в космополітичних колах, це пов'язано зі зміною соціально-економічних умов та культурних установок.

Для сімей країн СНД фіксують такі зміни: перевага особистих вигод індивіда і економічної діяльності як такої над цінностями спорідненості; демаркація території дому та роботи; накладання на жінку навантаження домашнього обов'язку і роботи — так зване подвійне навантаження «сучасної жінки»; соціальна і географічна мобільність, пов'язана з самостійним і незалежним професійним і особистісним самовизначенням дітей без успадкування соціального статусу і професійної спеціалізації батьків; перевага системи «егоцентризму» з цінностями індивідуалізму, незалежності; орієнтація на особистісні досягнення; посилення відчуття сильного «Я» у порівнянні з орієнтацією на цінності сімейної відповідальності, народження і виховання дітей, піклування про старість батьків, домінування авторитету батьків і родичів; перехід від централізованої розширеної сімейно-родинної системи до децентралізованих нуклеарних сімей, в яких подружні узи стають вище родових-родинних; розлучення викликаються міжособистісною несумісністю подружжя («не зійшлися характерами», «відсутність взаєморозуміння», «розчарувалися один в одному»); відбувається перехід до «відкритої» системи вибору чоловіка на основі міжособистісної вибірковості молодими людьми один одного; поширення культури планування сім'ї зі зменшенням кількості дітей у сім'ї або відмова від батьківства в загалі [1; 2; 4].

На відміну від України, Індія набагато далі просунулась на шляху змін за рахунок економічної еміграції молодих індійців в країни заходу та більш тісної співпраці. Це призвело до того, що на фоні традиційних уявлень про сім'ю активно розвивається більша свобода для жінки

в порівнянні з попередніми поколінням (жінка в індійській сім'ї сьогодні має набагато більше шансів взяти шлюб у більш пізньому віці, що дає їй можливість отримати більш високий рівень освіти і працевлаштування). Друге явище полягає в тому, що діти починають покидати сім'ю і переїжджають у великі міста або інші країни. По-третє, загальне середовище «глобалізації», «вестернізації» і «сучасності» активізоване за останні роки в Індії, приносить з собою цілий ряд суміжних ідеологій і соціальних форм, таких як: індивідуалізм, матеріалізм, споживацтво, егоцентризм, свобода від «традиційних» правил і звичаїв, гендерного егалітаризму; невеликі квартири; дефіцит часу і будинки пристарілих [5; 6; 9].

Як ми бачимо, деякі з описаних вище процесів, що відбуваються в Індії, відповідають тим процесам, що існують в Україні. Проте не відомо, чи подібні вони за своїм змістом, чи мають однакову психологічну особливість та динаміку. Чи буде відбуватися розвиток сім'ї в Індії та Україні за подібними сценаріями? Для відповіді на ці та інші питання необхідні більш ґрунтовні дослідження.

Висновки. Отже, на основі поданого матеріалу ми можемо зробити висновок про те, що на сьогодні сім'я в Індії та Україні переживає час трансформації, що ознаменований переходом від колективних до більш індивідуальних відносин в сім'ї, зростанням ролі особистості кожного члена сім'ї та його досягнень, емансипацією жінки, зростанням соціально-економічної свободи людини. Ці точки дотику можуть бути вузлами фундаментальних досліджень крос-культурного характеру, що зможуть багатогранно збагатити психологічне уявлення про сім'ю в Індії та на Україні з метою усвідомлення сучасних процесів та фахового надання психологічної допомоги сім'ям в цих країнах.

Література

1. Антонов О.І. Соціологія сім'ї / О.І. Антонов, В.М. Медяков. — М., 1996. — 304 с.
2. Гозман Л.Я. Соціально-психологічні дослідження сім'ї: проблеми та перспективи / Л.Я. Гозман, Ю.Є. Альошина // Психологічний журнал. — 1985. — № 4. — С. 10–20.
3. Харчів А.Г. Шлюб і сім'я в СРСР / А.Г. Харчів. — М. : Мысль, 1979. — 365 с.
4. Шнейдер Л.Б. Психологія сімейних відносин. Курс лекцій / Л.Б. Шнейдер. — М. : Квітень-Прес, Вид-во ЕКСМО-Прес, 2000. — 512 с.
5. Becker G. A Treatise on the Family / G. Becker // Cambridge, Mass. : Harvard University Press. — 1981 — P. 34–40.

6. Govt of India. Towards Equality: Report of the Committee on the Status of Women in India, Delhi, 1974 — p. 80.
7. Lamb S. Modern Families and Independent Living Reflections on Contemporary Aging / S. Lamb // The Indian Family in Transition / Mukul Mukherjee., 2007. — С. 81–102.
8. Mukherjee M. Women and Agency Vignettes from Indian Families* / Mukul Mukherjee // The Indian Family in Transition / Mukul Mukherjee., 2007. — С. 61–80.
9. Pant M. Intra-household Allocation Patterns: A Study in Female Autonomy / M. Pant // Indian Journal of Gender Studies, — 2000. — January–June. — С. 10–20.

В статье раскрывается необходимость изучения такого мало исследованного явления, как психология семьи в Индии. Дано обоснование актуальности кросс-культурных исследований психологии семьи и семейного воспитания. Приводятся данные об актуальном положении семейных институтов Индии и Украины на фоне глобализационных процессов.

Ключевые слова: *кросс-культурное исследование; сравнительная психология; психология семьи; психология; семья.*

The article explains the need to study such unexplored phenomenon as family psychology in India. It substantiates the relevance of cross-cultural studies in family psychology and family education. It presents the data on the actual situation of family institutions in India and Ukraine according to globalization processes.

Key words: *cross-cultural studies, comparative psychology, family psychology, family, psychology.*